

Kulturlämningar i Fäbodmiljö

Granbodåsen Ånge kommun. Inventering, analys och skötselråd.

Johanna Ulfsdotter, Maria Lindeberg

Rapportnummer 2021:23

**VÄSTER
NORRLANDS
MUSEUM**

Framsidesbild: Röse Granbodåsen

Foto: Västernorrlands museum

Kulturlämningar i Fäbodmiljö, Granbodåsen Ånge kommun.

ISSN 2000-0111

© 2021 Västernorrlands museum, Härnösand.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC

Innehåll

1. Allmänna uppgifter	5
2. Sammanfattning av uppdrag.....	5
3. Syfte	5
4. Metod	5
5. Tidigare forskning	5
5.1 Fäbodforskning	5
6. Historik.....	6
6.1 Granbodåsen	6
6.2 Betesmark.....	7
6.3 Slåttermark.....	8
6.4 Fäbodarnas historia.....	8
6.4.1 Fäbodtyper och utbredning.....	8
6.4.2 Medelpad	9
6.4.3 Fäbodlandskapet	9
6.5 Fäbodens byggnader	10
6.6 Jordbruket	11
7. Redovisning av arbetet	12
7.1 Beskrivning.....	19
7.2 Kulturlämningar.....	19
7.2.1 Bevarade fäbodstugor.....	19
7.2.2 Spisrösen.....	20
7.2.3 Källare.....	21
7.2.4 Husgrunder.....	21
7.2.5 Lador	21
7.2.6 Røjningsrösen/odlingsrösen	22
7.2.6 Övriga lämningar.....	23
7.3 Skogsbete.....	24
8. Förslag på utökade skötselråd	25
8.1 Bevarad bebyggelse och bebyggelseämningar	25
8.1.1 Stuga nr 1	25
8.1.2 Fähus.....	25
8.1.3 Gethus med dass.....	25
8.1.4 Fähusrest nr 4.....	26

8.1.5 Fäbodstuga nr 30.....	26
8.1.6 Källarrest nr 31	26
8.1.7 Fäbodstuga nr 63.....	26
8.1.8 Källarlämning nr 64	27
8.1.9 Hölada nr 65	27
8.1.10 Fähus nr 66.....	27
8.1.11 Hölada nr 70	28
8.1.12 Fähus nr 67.....	28
8.2 Kulturlämningar och fornlämningar	29
8.2.1 Rösen och husgrunder.....	29
8.2.2 Stigar.....	29
8.2.3 Källarlämningar.....	29
8.2.4 Lämningar efter lador.....	29
8.3 Bete och slåtter	32
9. Litteratur och källor	33
10. Tekniska och administrativa uppgifter	33
11. Bilagor.....	33
11.1 Kontaktark foton	34
11.2 Numrerade inmätningar med kartöverlägg 1913 års karta	40
11.3 Historiska kartor.	41
11.3.1 Den första kartan över vallen, Storskifte på inägor 1767. P10.....	41
11.3.2 1825 Borgsjö akt 127.....	42
11.3.3 1848 Akt BOR-178	43
11.3.4 Laga skifte 1834 akt 145	43
11.3.5 1852 22-BOR-199	44
11.3.6 Karta över samfälligheter 1910, fastställd 1913. akt 607	45

1. Allmänna uppgifter

Fornlämning: Granbodåsen fäbodrar; Borgsjö RAÄ 236 /Lämningsnummer L1936:2541

Fastigheter: Granboda 1:9, 5:20, 2:15, 2:18. 1:5, 1:13

Socken: Borgsjö

Kommun: Ånge

Landskap: Medelpad

2. Sammanfattning av uppdrag

Västernorrlands museum har under våren och hösten 2021, på uppdrag av Länsstyrelsen i Västernorrlands naturvårdsenhet, inventerat kulturlämningar efter tidigare verksamheter vid Granbodåsen naturreservat och Westlings vall i Ånge kommun samt Västeråsen, Älgberget-Björnbergets Naturreservat i Kramfors kommun.

Arbetet har resulterat i utmärkta lämningar med GIS och koordinater på karta. Kort historik för båda fäbodvallarna och markanvändning samt en redovisning av lämningstyper, förslag på skötselplan för både betes- och odlingsmark och kulturlämningar.

3. Syfte

Syftet med arbetet är att få en bättre bild av markanvändning i området och en grund för en utökad och utvecklad skötselplan.

4. Metod

Arbetet inleddes med arkivstudier och de historiska kartorna rektifierades i ArcGis. Vid fältarbetet inventerades området och påträffade lämningar mättes in med RTK-GPS och markerades med band. Inmätningarna redovisas i en karta som kopplats till en numrerad lista med kort beskrivning och foton.

5. Tidigare forskning

5.1 Fäbodforskning

Äldre forskning kring fäbodmiljöer utgörs i huvudsak av ett etnologiskt material som bygger på folkminnesarkivens material, intervjuer och frågelistor. Nordiska museets material publicerades i två böcker av redaktör Hans Lidmans ledning. *Fäbodrar* från 1963 med en uppföljare *Fäbodminnen* från 1965. Böckerna är funktionellt upplagda med beskrivning av rutiner,

traditioner, byggnader, dess användning, mjölkhantering och ostprodukter. Under 1930–50-talet gjordes en rad inventeringar i Medelpad, dels ur ett bebyggelsehistoriskt perspektiv men också av dialekt- och ortsmansarkivet i Uppsala. Materialet från Medelpad har legat som grund för en C-uppsats i etnologi, *Genusrelationer tar plats* av Johanna Ulfsson 2008, där det äldre intervjumaterialet analyserades ur ett genusperspektiv med fokus på könsrelaterade arbetsuppgifter.

Under senare tid har fäbodforskningen kommit i gång även inom arkeologin. Vid Mittuniversitetet ledde professor Stig Welinder fyra utgrävningar av fäbodmiljöer i Jämtland och Dalarna. En rad artiklar har också publicerats i ämnet.

2009 lades en av få avhandlingar om fäbodar fram vid Sveriges Lantbruksuniversitet. Jesper Larsson visar här vilken betydelse fäbodsystemet haft för svensk ekonomi från 1550–1920.

6. Historik

Granbodåsen är av många miljöer som berättar om länets jordbrukshistoria.

Fäbodar har vuxit fram i landskap där boskapsskötseln var den viktigaste ekonomin och gården höll fler djur än vad byns hemmamarker erbjöd. Med kalla långa vintrar måste djuren stallas och vinterfoder samlas in. Detta är en förändring som sker under järnåldern när klimatet succesivt blev kallare. För att ta vara på allt vinterfoder byggdes fäbodar där djuren fritt fick beta i skogen över sommaren, övriga ängs- och myrmarker slogs så att höet kunde tas till vara. Efterbete förkom så ängen gödslades naturligt. Beroende på landskapets topografi kunde en by ha en till tre fäbodar som man växlade mellan.

6.1 Granbodåsen

1768 upprättades en karta över Granboda utmark och där kallas fäbodvallen *Åsbodarne*. Skogen omkring är uppdelad i tre skiften och fäbodvallen nyttjades troligtvis som samfällig mark.

1848 års avvittringskarta visar vallen i gemensam samfällighet och vallen kallas ännu *Åsbodarna*. I handlingarna står att ”stenbunden slätter i Åsbodarne består dels av hårdvall, dels av blandfoder” Omgivande skog består av ”stenbunden mark, beväxt med ...mindre gran och löfskog...*utom kring Åsbodvallarne varigenom svedjande endast kala backar äro med något bete*”.¹

I och med laga skifte delas även vallens inägomark upp. 1858 görs en detaljerad karta och fäboden får ungefär samma utbredning som idag. Området är nu indelat i åtta olika skiften vilka består av ängsmark, mindre åkerlappar och steniga backar samt skogsmark. Byggnader finns markerade på kartan och de på Vestlings och Jonssons vallar (5:2 och 1:12/1:13) stämmer överens med dagens bevarade byggnader. I norr skogsmark och i söder svedjor.

1910 upprättas ytterligare en detaljerad karta över vallen. Vallen är i stort sett lika som 1858 års karta. Några stugor från 1858 finns kvar men flera har också tillkommit, troligtvis några lador, och några har försvunnit. Marken består av ängsmark, delar av hårdvalls- och sidvallsäng, det

¹ Naturreservatsbeslut 321-306-98

vill säga äng på fastare torr mark och äng på sank mark. Förändringen som skett är att delar av äldre åkermark från 1850-talet nu har vuxit igen och är skogsområden eller upptagits som ängsmark.

Vallen är uppdelad i fem skiften avgränsad med gärdesgårdar. 1913 får fastigheten den indelning som råder än idag.

Fig. 1. På storskifteskarta redovisas fäbodvallen som en samfällighet (vänster bild). Efter 1852 har vallen skiftats upp och 1910 återfinns en rad olika skiften fördelat på markägare (höger bild).

6.2 Betesmark

Vad vi kan se över tid är hur Granbodåsens markanvändning utvecklas med de olika skiftesreformernas genomförande. Även jordbruksreformer och befolkningsökningen påverkar fäbodvallarnas utveckling. Från samfälligt nyttjande av bete och mark delas vallen upp efter laga skifte i olika självägda skiften.

Traditionellt har djuren vallats på fäbodskogen utanför vallens inägor. Var gård erhöll egen gätare (vallhjon) och djuren betade fritt på fäbodskogen och vaktades för att inte beta inne på vallens ängsmarker, ute på myrslätter eller svedjor, gå ner sig i någon myr eller skadas av rovdjur. Efter lagaskifte när markerna styckades upp kunde fäbodlagen skapa rutiner att beta på var och ens skifte uppdelat på veckans alla dagar. Allt för att få ett rättvis betestryck. Korna sökte sig i första hand till öppna marker, svedjor, hyggen eller gläntor. På storskifteskartan kan vi tydligt se hur skogen nu delats mellan tre ägare, men vallen är ännu samfällig.

Under sent 1800-tal köps delar av marken upp av familjen Bünsow som ägde Skönsviks sågverk i Timrå. Detta visar hur det expansiva skogsbruket söker sig in och konkurrerar om skogens resurser.

Granbodåsens fäbodvall torde därför i huvudsak varit betat i närskogen kring vallen. Källorna berättar om ett stenigt landskap med blandskog. I *”stenbunden mark, beväxt med ...mindre gran och löfskog...utom kring Åsbodvallarne varigenom svedjande endast kala backar äro med något bete”*.²

Inne på vallen fanns ängsmarken som högst troligt efterbetades på sensommaren. Ägoindelningsskarta från 1910 visar också inhägnade byggnader, vilket visar på att djuren även

² Naturreservatsbeslut 321-306-98

gick fritt inom den inhägnade vallen. Kartan visar också att alla skiften varit öppna fram till 1910. Endast äldre åkermark har fått växa igen. Äldre skog som växer på vallområdet bör därmed inte vara mer än 100 år gammal. Svedjandet är en metod som används långt in mot 1800-talets slut för att skapa bättre betesmarker.

6.3 Slåttermark

Mycket av marken på Granbodåsen är brant och stenig, varför det troligtvis var ett mödosamt arbete att ta vara på vinterfodret. Behovet av vinterfoder ökar under 1800-talet då befolkningen växer. Även klimatet försämras och vintrarna bli kallare vid århundradets slut. På Granbodåsen ger det sig uttryck att flera små lotter uppodlas under andra halvan av 1800-talet och ängsladorna ökar.

Granbodåsen har behållit sin gemensamma fäbodplats efter laga skifte till skillnad från andra vallar där även fäbodvallen kunde delas upp efter laga skifte.

Under 1900-talet har tre vallar delvis brukats och hållits öppna. Dels *Jonsson Västernäset* 5:20 och Granboda 2:15 och *Vestlings* Granboda 1:12., dels ett skifte nordväst om den öppna vallen.

6.4 Fäbodarnas historia

Äldsta belägget för fäbodan i landskapslagarna hittar vi i Dalalagen från 1386. Här nämns "Sälbodan" vilket är detsamma som fäbodan, men kan enligt vissa teorier också stå för litet hus. Fäbodan, säterboder, fäbodvall, sälbodan eller boern är några benämningar som finns. Jesper Larsson tvivlar dock på att fäbodväsendet var av betydelse före 1500-talets mitt och menar att frånvaron av fäbodbeskrivningar i landskapslagarna är ett av argumenten för det. Det faktum att smör inte upptas som skatt till Uppsala gård under 1300-talet ett annat. Däremot nämns bodan och sel i utmarken³.

Först vid 1500-talets slut blir fäbodarna vanliga i historiska källor. Larsson menar att det också är nu som fäbodväsendet växer fram i mer organiserad form. Antalet gårdar ökar kraftigt i flera socknar, liksom antal kreatur per gård. Då särskilt antalet får och getter. Det är också först under 1600-talets första hälft som fäbodlag nämns⁴. Orsakerna till detta, som Larsson menar, är en större brukande av skogen och statsmaktens ökande inflytande och intresse över såväl bönder, torpare, samer och borgare. När järnbruken anläggs från 1500-talets mitt skapas också bättre betesmarker i skogarna vilket främjar ett ökat betesbestånd, vilket leder till att boskapsskötseln utvecklas till förmån för andra näringar såsom olika hantverk och utvecklad spannmålsodling. Det är i denna kontext som, enligt Larsson, fäbodetableringen äger rum.

6.4.1 Fäbodtyper och utbredning

Fäbodan har funnits i stora delar av Mellansverige. Från nordligaste Uppland till sydligaste Norrbotten. Typen av fäbod varierar beroende på landskapets topografi, population och gårdarnas utbredning. I Medelpad där Granbodåsen ligger, ser vi även en skillnad mellan kustlandskapets fäbodan och inlandets mer bergiga förhållanden. I bördiga områden fanns mer

³ Larsson 2009 s. 305 ff. Här menas att de bodan och sel som nämns i landskapslagarna inte är belägg nog för utvecklat fäbodbruk.

⁴ Larsson 2009 s. 317 ff och s.323. Han nämner bland annat, Lövänger 1607, Njurunda 1624, Lima 1641, Mora 1659.

utrymme för både vall, åker och bete. I skogsbygder måste all odlingsbar mark vigas för åkerbruk. Ångshö togs på utmarkastegar, myrar och vid fåboden.

Vanligtvis hade en by gemensam fåbodvall, ibland även två om betet var sparsamt. Då togs djuren först till när fåboden, även omnämnd som vår- och höst fåbod, för att sedan flyttas till långfåboden, eller fjällfåboden som de även kallas. Här nyttjades helt fåbodbruk, vilket menas att all mjölk förädlades till smör, ost och messmör/mesost. Produkterna togs hem oftare från när fåboden, vilken också kunde erbjuda hemkörning av färsk mjölk eller tåtmjölk. Från Långfåboden kördes "buför" (produkterna) hem endast en eller ett par gånger.

6.4.2 Medelpad

Medelpad tillhör, liksom Ångermanland, det svenska fåbodväsendets ytterområde. Skillnaden i fåboddrift mellan dessa landskap är emellertid avsevärd. I Medelpad dominerade helfåbod i enfåbodbruk. Man har alltså förädlat mjölken på fåboden och byn har endast använt sig utav en fåbod under sommaren. Man har dock vistats i byn under slåttern då all arbetskraft behövdes. Det finns exempel på byar som har haft två eller flera fåbodvallar, särskilt i västra delen av landskapet. Det finns även exempel på åkerfåbod där man både odlar jorden och haft slåtter. Vidare finns många exempel på att äldre åkerfåbod övergått till fast bygd. Detta skedde ofta i samband med hemmansdelningar under förutsättningen att åkerbruket vid fåboden kunde utvecklas till ett hemman.

I Medelpad utnyttjades fåbodarna i mycket hög grad för produktion av vinterfoder åt kreaturen.

Fåbodtyperna och fåbodsystemen är mindre utvecklade i landskapets östra del, än i väster. Åkerbruket på fåboden har mindre betydelse, hustyper och antalet hus är färre. Detta kan få sin förklaring genom närheten till kusten och de bördiga dalgångarna som finns i landskapet. Genom detta får den extensiva boskapsskötseln och dess omfattande insamlande av vinterfoder allt mindre betydelse. Desto större betydelse får åkerbruket.

I västra Medelpad, särskilt i Haverö och Borgsjö, finns likheter med Jämtlands fåbod. Här är fåbodarna större med många byggnader av olika typer på vallarna. I det här området har flera fåbod varit i bruk senare under 1900-talet än de fåbod som ligger närmare kusten.

6.4.3 Fåbodlandskapet

Påtagliga faktorer som påverkat fåbodarnas landskap är naturligtvis betet. Även antalet samt vilka djur som betat kan ha påverkat landskapets utseende. Får och kor betar gärna gräs, getter tar även buskar, ris och sly. Inägorna var i regel skyddade med hägnader såsom gårdsgård. Innanför dessa fick inte djuren vistats.

Förekomsten av vall på fåboden har därför givit upphov till inhägnade ängsmarker, hackslåtterområden. Detta har även gynnat en särskild ängsflora. Den dagliga verksamheten med mjölkning, ystning, kokning samt disk har påverkat stugornas placering, men även skapat inhägnader såsom kokplatser och olika "gården". I senare uppteckningar har även särskilda kalvhagar nämnts⁵.

Brukande av mark har också förekommit på vissa fåbod.

⁵ Ulfsson 2008.

6.5 Fäbodens byggnader

Bebyggelsen vid fäbodvallarna har utvecklats utifrån det behov som verksamheten krävde. Funktionen var viktig. Var gård hade sin egen fäbodstuga, mjölkbod, fähus och ibland källare.

Husbeståndet på fäbodarna var beroende av fäbodtypen. På den slätterlösa fäboden behövdes endast stugor, mjölkbodar och fähus. Där man slog hö behövdes dessutom lador och på de fäbodar där man hade åkerbruk fanns ibland även ytterligare ekonomibyggnader. Nästan alla fäbodens byggnader är uppförda i timringsteknik. Det är naturligtvis en följd av den goda virkestillgången inom fäbodområdet. Här följer en kort genomgång av fäbodarnas mest karaktäristiska byggnadstyper.

Vid fäboden har äldre seder och bruk, materiella kulturprodukter som byggnader och redskap, levt kvar längre i en äldre form än i mer bebyggda områden. Orsaken bakom detta är troligtvis dels fäbodarnas avsides belägenhet, dels dess säsongsvisa användning.

6.5.1.1 Eldhuset

Eldhuset är den äldsta typen av bostadshus som finns i Sverige. Byggnadstypen har levt kvar inom fäbodkulturen framför allt på långfäbodarna i övre Dalarna. Karaktäristiskt för eldhuset var ingång på gaveln, jordgolv samt att murstock och skorsten saknades. I stället fanns en eldhärd mitt i byggnadens enda rum. För att släppa ut röken och för att få in dagsljus fanns ett rökhål i taket. Eldhusets tak var belagt med ved- eller brädtak. Interiört fanns utefter väggarna britsar eller lavar, dessa användes både som liggplatser, bord och som sittplatser. Eldhuset fanns naturligtvis i många olika utföranden och kan karaktäriseras som en grundtyp av bebyggelse på fäboden. Eldhuset ersattes under 1700-talets slut och 1800-talets början av enkelstugan eller fäbodstugan.

6.5.1.2 Fäbodstugan

Fäbodstugan skiljer sig från eldhuset genom en murad spis vid en vägg i stället för en öppen eldhärd mitt på golvet. Stugan har dessutom en skorsten av enklare slag, fönster samt trägolv. Fäbodstugans plan kan variera från ett stort rum till flera rum med egna ingångar samt kammare. En vanligt förekommande plan är enkelstugan med ett rum med eldstad, förstuga och kammare. Stugans ingång finns på gaveln eller långsidan. En vanlig byggnadstyp i Medelpad är små galvelstugor med mjölkbod placerad mot norr. Mot slutet av 1800-talet blir också enkelstugan vanligare.

6.5.1.3 Kokplatser

Stugans spis var inte särskilt lämplig för långvariga mesostkok. Ibland behöll man då eldhuset som kokplats eller så hade man eldstaden utomhus. Ibland försågs eldstaden utomhus med snedtak och tre väggar för att slutligen inrymmas i ett speciellt kokhus. I Medelpad har denna plats kallats för "Koksta".

Trots den stora vedförbrukningen på fäboden var det mycket ovanligt med vedbod. I stället staplades veden utmed husväggarna eller i anslutning till kokhus och kokplatser.

6.5.1.4 Mjölkboden

Mjölkboden var ofta inrymd i stugan, men kunde även vara en separat byggnad. I mjölkboden förvarades alla färdiga mjölkprodukter, här hölls mjölken upp i tråg så att grädden kunde flyta upp och skummas. Trågen placerades i ett pinnträ, en ställning på väggen.

Man kunde även bygga en liten stuga invid bäcken där mjölken kunde stå på kylning. Det blev vanligare när mjölken börjar fraktas hem mer kontinuerligt.

6.5.1.5 Källare

Det var viktigt att kunna kyla mjölken och förvara ost, mese, filmjök och smör. Vid fäbodan som hade långt till byn fraktades produkterna hem endast ett par gånger under sommaren. Då byggdes stenlagda källare. Ibland med torvat tak eller trätak.

6.5.1.6 Fähusen

Fähusen var byggda i en våning med ingång på gaveln. Korna stallades för att skyddas från rovdjur lika mycket som att gödseln skulle kunna tas till vara. Fanns åkermark på fäbodvallen kördes den ut dit, annars fraktades gödseln hem till byn. Korna stod i två rader, i enkla bås med huvudena mot långväggen. Mjuk mossa kunde användas för att bädda med under korna. Den gjorde det lättare att hålla rent, drygade ut gödseln och gav den en bättre konsistens. Genom denna gödselhantering lindrades även flugplågan. Små kreaturen, får och getter, fick gå lösa i egna fähus. Hos dem strödde kulan ofta hackat granris. I regel mjölkades djuren alltid inomhus, fähusen skulle vara mörka för att hålla mygg och flugor borta. När myggplågan var som värst kunde man lindra den genom att röka våt mossa över glöd.

6.5.1.7 Dass

Dass nämns sällan i uppteckningar och förekom väldigt sparsamt. Om de överhuvudtaget förekom var de ofta sammanbyggda med fähuset och blir vanliga först under 1800-talet.

6.5.1.8 Lador

På de fäbodan där man hade slätter fanns ofta två eller flera lador på vardera hushålls skifte. Ladorna var ofta glest timrade med ingång på gaveln.

6.6 Jordbruket

Fram till 1700-talet bedrevs det mesta av jordbruket med relativt enkla metoder. Redskapen var enkla och arbetet utfördes med årder, mindre plogar, enklare pinnharvar, skära, räfsa och tröskslaga. Markerna hade länge delats in i tegskiften där var gård hade sin del i alla marktyper. Detta bidrog till ett orationellt arbete där bönderna var oerhört beroende av varandra i arbetet och fick röra sig mellan flera olika åkrar. Samtidigt bidrog det till en variation av olika marktyper och odlingsgrader.

I Medelpad har företrädesvis korn och råg odlats. Med den skogsfinnska etableringen ökar kunskaperna kring att odla svedjeråg, vilket blir en betydande gröda kring byarnas utmarker. Även ärtor blir vanlig gröda tillsammans med rovor. Havre och vete odlades i mindre skala.

Under 1800-talet ökar kunskapen kring växtförädling och jordbruket rationaliseras. Hushållningssällskap etableras runt om i landet och mot slutet av århundradet introduceras

vallodling som komplement till ängsfodret. Treskifte införs succesivt. Nu utvecklas också redskapen; lie, hästdriven slätterbalk, släp- och hjulräfsa och självbindare. Nu kommer också konstgödsel ut på marknaden, liksom förädlade spannmålssorter. Utmarksslätter och svedjeodling minskar i betydelse vid seklets slut.

7. Redovisning av arbetet

Arbetet inleddes med arkivstudier och de historiska kartorna rektifierades i ArcGisPro. Det var inte möjligt att få en riktigt bra passning mot dagens kartor – men det går att identifiera många av de byggnader som finns utmarkerade på kartorna till lämningar som påträffades i fält. Dock är de inmätta husgrunderna förskjutna i förhållande till 1913 års karta.

Vid fältarbetet inventerades området och påträffade lämningar markerades med band och mättes in med RTK-GPS. Satellitmottagningen var ganska dålig (stora granar, tät skog), vilket gjorde att det mesta mättes in som punkter och man får även räkna med en viss felmarginal på kartan.

Inmätningarna redovisas i en karta (fig. 3) och en numrerad lista med beskrivning och foton.

Vallen har belägg från 1700-talet och delar av den är därmed fornlämning.

Fig. 2. Översikt mot NV. Stugan och ladugården på bilden är nr 1 och 2 på kartan.

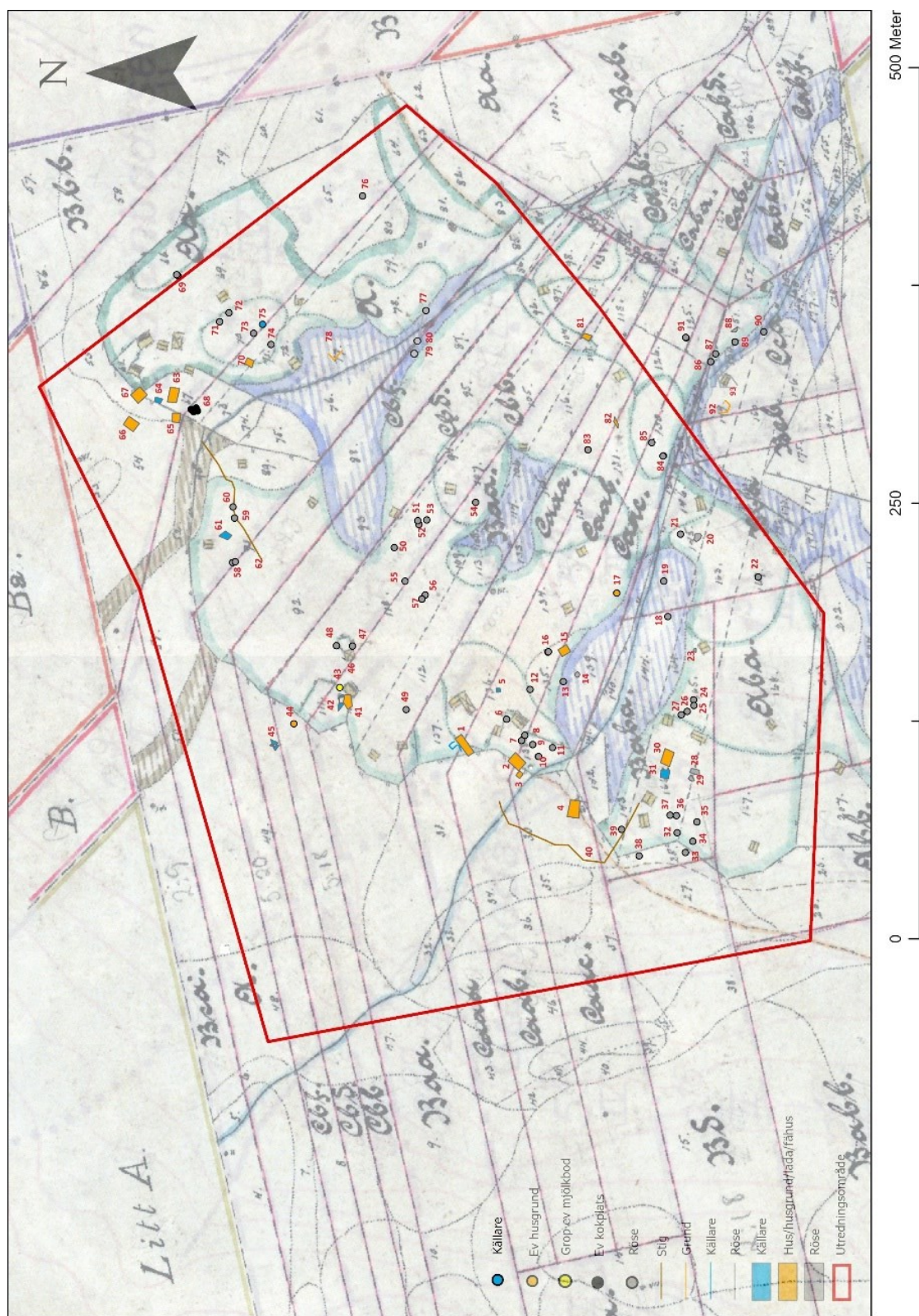

Fig. 3. Inmätta lämningar och nuvarande byggnader med 1913 års karta som underlag. Den röda linjen visar fjäbodens markering i Forsök. En kort beskrivning för varje nummer finns i tabellen nedan.

Foton – beskrivningar – punktnummer. Granbodåsen aug och okt 2021			
Nr på karta	Bild nr	Motiv	Inmätt Pnr i GIS
		Augusti 2021	
1	6039 (översikt)	Bostuga, befintlig. Parstuga	1000–03
41	9007–9016	Stugrest, del av vägg kvar; 5 knutar i SÖ hörnet. Källare i N. Västra och norra väggen oklar. Belamrad med virke och smågran som börjar växa. Behöver röjas varsamt.	1004–08
42	9008–9009	Källare, med inre kallmurad tydlig vägg.	1009–16
45	9021–9022	Källargrop, kallmurad vägg ca 4 varv kvar i S. Takstenarna staplade i Ö delen.	1018–29
44		Ev. byggnad. 5,5 x 7 m (sydväst/nordost) Hörnstenar? två små rösen och en platt sten.	1030
43	9024–9026	Grop intill stuga. I slänt not norr. Sten och stenrad, ca 2 x 3 m U-form. Svårtolkad.	1031
46	9027–9028	Spisröse, ca 1,5 x 2 m (kartan visar liten stuga med inhägnad).	1032–35
47		Röse, På liten nipa, ca. 3 x 1 m.	1036
48		Röse på liten nipa, ca 1 m diam.	1037
58	9017–9019	Ev. spismursröse, ca 1 x 2 m samt hörnsten ONO-VSV).	1038 = 1175
59		Röse, 2 ev. hörnstenar, ev husgrund 5,5 x 6 m på liten ”nipa”. Oviss form och tolkning och tät växtlighet.	1039
60		Grop – källargrop? U-form liten.	1040
50		Grop – källargrop? Ca 2 X 2,5 m invändigt mått.	1041
51	9030	Röse, 1 x 1 m. Ca 1,5 m till nästa röse, skadad mark söder om.	1042
52	9031	Röse, 1 x 1 m	1043
53	9032	Röse, 1 fast sten + några lösa Nr 50–54 ligger i närheten av två utmärkta byggnader från 1913. Möjliga rester? Viss felmarginal i inmätning.	1044
54		Block med röjsten, ca 2 x 1 m.	1045
55		Husgrund? (ladugård eller lada?) Frodvuxet och brännässlor. 3 större stenar kan vara hörnstenar.	1046

56		Gränsrör? (ca 1 m fel i mätnoggrannhet)	1047
57		Block med röjsten	1048
49		Röse med stenkant invid stig. Röjsten.	1049
4	2484-2492	Fähus, raserat ca. 9 x 11 m. Timrat vedtak. Ingång i norr, mockränna i söder.	1050-54
40	2495-2496	Stig, stensatt	1055-66
39	2497	Röse invid stigen	1067
38		Husgrund? Ca 3 x 3 m. Tydligt hörn, synligt stenlagt.	1068
32		Röjningsröse, block 0,3-0,6 m.	1069
33		Röjningsröse, litet lågt. Ca 1 x 1 m och 0,2-0,3 m h. Stenstorlek 0,3-0,5 m.	1070
34		Röjningsröse, av block 0,3-0,4 m stora samt plocksten.	1071
35		Röjningsröse, block, 2 x 1 m	1072
36		Röjningsröse, av block och plocksten	1073
37		Röjningsröse, av block 0,3-0,6 m st.	1074
31	2503-2504	Källare väster om bostuga. Inrasat tak och stödmurar. Timrat gavelröste mot öster över ingång.	1075-82
30	2502	Bostuga bevarad. Ingång från västra gaveln.	1083-86
29	2505-2508	Röse mellan stenblock. 1 block är skörbränt i kanten, det är eldat emot. Bit av trasig järngryta bland stenarna. Möjligen rester kokplats eller stuga.	1087-93
28		Sten, block, röse. Lös sten samt markfast större.	1094-97
27		Röjsten + spridda stenar runtom.	1098
26		Röjningsröse	1099
25		Röjningsröse	1100
24		Röjningsröse	1101
23		Spisröse?	1102-05
18		Röjningsröse	1106
19		Odlingsröse, ca 3 x 5 m	1107
20		Odlingsröse, ca 3 x 5 m	1108-15
21		Gränsröse (troligt)	1116
82	2511-23	Ängslada, rundtimrad, gles. Klogolv. raserad	1117-20

83		Gränsröse?	1121
		oktober 2021	
76	5931-34	Röjningsröse 0,2-0,4 m stora stenar intill block, 2,5 x 1,5 m stort. (Westlings vallen utanför naturreservatet).	1122
75	5935-36	Källare, rest av. Ca 3 x 5 m (Ö-V), grop ca 0,5 – 1 m. I Ö delen ingång och staplade stenar synliga. Stenblock 0,3-0,4 m st. Övermossat.	1123
73	5937	Röjningsröse ca 6 x 2 m, på toppen av liten "nipa". Från mindre plocksten till 0,4 m stora stenar. Långsmalt.	1124
74	5938	Röjningsröse, 1,5 x 3 m (N-S). På samma "lillnipa", strax nedanför lada.	1125
70	5939	Hölada, 4 x 3,5 m. Rundtimrad, 12 stockvarv.	1126-30
71	5940-41	Röjnings-/odlingsröse, ca 2,5 x 1,5 m (Ö-V). 0,1-0,4 m stora stenar, övermossat. Fint!	1131
72		Röjningsröse, ca 1 x 2 m st. Av större block, 0,3-0,5 m stora. Ingen plocksten.	1132
63	5942-44	Hitflyttad storstuga, enkelstuga. 7,5 x 4, 5 m.	1133-36
64	5945-47	Källargrund, ca 3 x 5 m. Kallmurad 3 varv och med block 1,3 m i N väggen. 2 björkar i N väggen.	1137-42
65	5948-51	Hölada, 3,5 x 4,5 m ca. Rundtimrad och med fint dörrhandtag!	1143-47
66	5952-53	Fähus, rundtimrat. ca 7 x 6 m. 7 stockvarv + 5 i gavelröste	1148-51
67	5954-60	Fähus, ca 6,5 x 7,5 m. Bilat timmer. 8 varv + 6 i gavelröste	1152-55
69	5961	Odlingsröse, ca 1,5 x 1,5 m, stenstorlek 0,15-0,25 m. Intill stenblock 2,5 x 3 m. Några stenar upplagda på blocket. Röset i skogsbrynet.	1156, 1157
68	5962-63	Möjlig kokplats (eller liten husgrund)? Plan yta med sten i hörnen i söder samt liten stensamling i NV hörnet.	1158-62
62	5964	Stig – mot nästa vall. (Endast inmätt en del av stigen på kartan.)	1162-70
61	5965-68	Källare 4,5 x 3 m. På nipa mot norr. Ingång från norr. 2 jättegranar ligger fällda över – behöver röjas, svårt se om stugan varit intill källaren. Högst troligt.	1171-74
58	5969	Odlings-/röjningsröse. 2,5 x 2 m ca. (tidigare inmätt som spisoröse).	1175=1038

78	5970-73	Husgrund. Ej tydlig. Passar med byggnad på karta år 1913 (lite förskjutet) Fin stenkant i V + enstaka sten i SÖ + enstaka hörnsten. SÖ hörnet mycket sten. NV röseliknande, oklart om det är spisiröse. NÖ hörn ej synligt.	1176-78
79	5974-75	Röse intill block. 1,5 x 2 m ca 0,6 m h. Intill block. Kraftigt övermossat.	1179
80	5976-77	Röse, block. Stenar 0,15-0,5 m stora. Ca 0,6 m h.	1180
77	5978-79	Röjningsröse/ alt. Spisiröse. Ingen grund synlig, men fint lagt röse ca 1,3 x 1,3 m st, ca 0,3 m h. Stenar 0,3-0,4 m stora.	1181/82
81	5980-83	Lada, rest kvar. Rundtimrad.	1184-88
	5984	Lummer på övermossat vägg/syllvirke	
92	5985-88	Röse troligen husgrund. På nipa/höjd intill bäcken. Rektangulär form, stenlagd kant i S delen, röse/ stenhög på höjd. 3-4 stora granar, kanske förhöjningen är orsakad av rötterna?	1189-93
93	5989-90	Murliknande avlångt röse intill väg (?).	1194-1201
86	5991	Röjningsröse, av block 0,3-0,5 m stora stenar. 3 stora aspar växer i röset.	1202
87	5992	Gränsmarkering?	1203
88	5993	Eventuellt röjningsröse? upplagd sten intill 0,4-0,5 m stort block i S. Rotvälta över. Intill plan yta 2 x 5 m. Intill bäck.	1204-1209
89		Litet röjningsröse, ca 1 m diam., 0,1 m h.	1210
90	5994-95	Röse, ca 1 x 1,5 m st. Fint lagda stenar, närmast kvadratisk form. Möjligt spisiröse. Ingen grund synlig.	1211
	5996	Bäck	
91	5997-98	Gränsröse, ca 0,4 m i diam. Rest toppig/trekantig sten i mitten, ca. 0,4 m h.	1213
84	5999-6000	Odlings- /röjningsröse, ca 1,5 x 2,5 m. Närmast rektangulärt. Fint lagt, nästan kallmurat.	1214/1215
	6001	Snårigt	
85		Odlings- /röjningsröse, ca 2 m i diam. Block 0,3-0,5 m stora.	1216/1217
22		Odlings- /röjningsröse, ca 1,2 m i diam. och 0,2 m h. Block 0,3-0,4 m stora.	1218
	6002-6005	Plog och harvpinnar, kvarlämnade vid åker i södra delen av naturreservatet.	

	6006	Vallen, vy	
	6007	Röse	
17	6008-09	Förhöjning/ vallformation. Otydlig, svårtolkad. Ev. plats för hus-/ladgrund. Kokplats? Kokhus?	1219
15	6010-13	Husgrund, ca 5 x 6 m. Fin kant grundstenar I NV. Inget spisröse. Stämmer med utmärkt hus på karta från 1913 (ngt förskjutet). Möjlig hölada?	1220-24
16	6014-15	Röse, litet lågt plockröse. Ingen tydlig kant, men en förhöjning och grop intill, ca 1 m i diam. Möjlig plats för lada/grund. Stenigt runtom gör det otydligt.	1225/1226
12	6016-17	Röse, ca 1 m i diam. och ca 0,2 m h. Avlång grop intill I söder, som följs av vallformation. Svårtolkat. Kokplats?	1227
5	6018	Källarliknande grop, ganska rektangulär i botten. Kokplats?	1228-31
	6019-20	Vy vallen	
1	6021-23	Källare, ca 3,5 x 4 m, norra sidan av bostugan. Bevarade stenlagda väggar, inget tak eller dörr bevarat på källaren.	1232-41
2	6024-25	Fähus. Rundtimrat. Ca. 9 x 7 m. Åstak, spån.	1242-46
	6026	Under fähuset	
3	6027-28	Gethus med dass. Gethuset timrat med pulpettak.	1249-54
6		Röse, sten på block	1255
	6029-30	Röse, översikt vallen	
7	6031	Röjningsröse, småstenar på block	1247
8	6032	Röse, några stenar upplagda på block.	1248
9	6033-34	Röse, jämnstora block ca 0,3-0,4 m st. Intill Block, i kanten på sluttning nedanför fähuset.	1258-63
10	6035	Röse, 1 x 0,8 m. Ca 8-10 stenar, 0,3-0,4 m st.	1257 = 1264
11	6036	Röse	1266
13	6037	Röse, mindre stenar	1267
14	6038-44	Röse, större ca 0,8 m högt. Vällagt.	1268-74
	6039	Vy upp mot bostugorna, taget från föregående röse mot NV.	
	6042-44	Johanna och röset och vallen	

7.1 Beskrivning

Granbodåsen ligger i Borgsjö socken i Ånge kommun. Granbodåsen är en lifbåda, det vill säga en vall belägen i en sluttning. Lid är ett gammalt ord som betyder backe eller bergssluttning.

Fåbådvallen är belägen i en sydostsluttning på 360 meters höjd. Topografin är kuperad och brant. Hel området utgörs av små "nipor" på vilka stugorna och fåhusen är placerade. Genom vallen rinner en liten bäck som samlas i ett större myrområde i vallens sydöstra del. Längre ner breder ångsmarken ut sig och mellan niporna samlas en del vatten i sank ångsområden.

Idag sköts marken enligt rådande skötselplan och den öppna marken består i huvudsak av de vallar som varit öppna sedan tidigt 1900-tal. Området mellan de öppna vallarna var tidigare ångsmarker men är idag igenväxta, i huvudsak med gran. Senaste årens stormar har orsakat mycket stormfällda träd och framkomligheten är därmed begränsad.

7.2 Kulturlämningar

Kulturlämningarna i området visar tydliga spår av den gamla fåbåddriften. Här finns dels lämningar efter hus vi kan se på både 1852 och 1910-års karta, men även äldre rösen och antydning till husgrunder som är äldre. Befintliga bevarade byggnader visar på bebyggelsetradition och -struktur.

I områdets nordvästra del, på höjderna ute på niporna, ligger fåbådstugorna placerade. De består i regel av små enkelstugor placerade med långsidan och entré mot sydost. Bakom dessa, mot norr, finns källaren. Den ligger i direkt anslutning med endast en smal gång mellan fåbådstugans bakre vägg och källaringången. I närheten ligger också fåhusen. Alla fåhusgrunder har inte identifierats, men några bevarade samt raserade grunder visar på närheten till fåbådstugan och källare. Att bära mjölken var tungt och därför låg dessa byggnader i regel mittemot varandra eller i direkt anslutning.

Längre ner i backen hittar vi flera odlingsrösen och små husgrunder. Det är möjligt att detta är rester efter en äldre vall, möjligen den struktur som vallen hade på 1700-talet innan marken skiftades. Innan laga skifte kan bebyggelsen ha legat samlad, likt de oskiftade byarna. Kartmaterialet är inte så detaljerat att vi kan avgöra det.

I områdets östra del ligger ångsladorna på rad. Några är tydliga medan andra markeras med enstaka röse eller grundsten. Några har inte heller hittats igen.

7.2.1 Bevarade fåbådstugor

Stugorna består av enkelstugor och parstugor. De tre bevarade stugorna består av två enkelstugor och en parstuga. En stuga är raserad, men visar tydliga spår av en enkelstuga med markerat spisröse och källare intill stugan mot norr.

Fig. 4. Stuga nr 63 på kartan.

Fig. 5. Stugrest, nr 41 på kartan.

Fig. 6. Ristning på en stock – troligen vid ingången till stugan (nr 41).

7.2.2 Spisrösen

Spisrösen är ofta något kvadratiska i formen, med tydliga kanter och större stenar som fundament. Vid ett par spisrösen fanns även delar av gjutjärnsgrytor.

7.2.3 **Källare**

Idag finns flera tydliga källarrester kvar på vallen och två finns vid Westlings vall norr om naturreservatet. De visar väl lagda källare med stenlagda kallmurade väggar. Taket har bestått av trä, troligtvis ett timrat åstak. Det ser inte ut att ha varit svalgång på källarna utan endast en dörr in till kallutrymmet.

Fig. 7. Källare nr 31 på kartan. Foto 2503

7.2.4 **Husgrunder**

Husgrunder vid en fäbodvall kan vara svåra att upptäcka. Fäbodvallens byggnader var enkla timmerhus som vilade på fyra eller sex grundstenar. Oftast finns bara hörnstenarna kvar, och även de kan ha ramlat ur läge. Under denna inventering har vi inte lyckats identifiera alla grunder, trots att äldre kartmaterial visar var byggnaderna har legat. Byggnaderna kan också ha rivits eller flyttats efter att vallen övergivits. Mycket såldes till exempel som ved till Stockholm under krigsåren.

De enklaste grunderna att hitta är stugorna. Där har spisen legat i ett hörn och lämnat ett spisiröse efter sig, tydliga linjer efter väggarna kan finnas kvar som visar byggnadens läge.

7.2.5 **Lador**

Flera hölador finns både på historiska kartor samt som lämningar i området. Dessa har varit rundtimrade, glesa och av enkel timmerkonstruktion. Ladorna vittnar om att hö varit en viktig produkt från vallen och har körts hem under vinterhalvåret, oftast på släde.

Fig. 8. Ängslada, rundtimrad med klovgolv. Nr 82 på kartan.

7.2.6 Röjningsrösen/odlingsrösen

Odlingsrösen har bildats när mark röjts för odling. Marken omkring är i regel plan. Ju äldre ett odlingsröse är, desto mer små plocksten ligger ihopsamlad på rösets topp. Rösena i Granbodåsen har troligtvis tillkommit när man röjt för slåttermark samt senare även för mindre odlingar under 1800-talet. De är i regel små, kan bestå av större stenblock i botten, ibland är röset byggt på en fast häll med mindre plocksten ovanpå.

Fig. 9. Röjningsröse nr 84 på kartan.

7.2.6 Övriga lämningar

Inom vallen finns också spår i marken som är svåra att tolka. Gropar och vallformationer finns på flera ställen. Möjligen kan det vara rester efter kokhus, spår efter äldre stugor eller källargropar.

Stigar och vägar är andra lämningar som sporadiskt finns kvar i landskapet. Flera är stenlagda partivis och därmed lätta att finna.

Fig. 10. Stenlagd stig i vallens övre del. Nr 40 på kartan.

Fig. 11. Nr 17 på kartan. En svårtolkad förhöjning/ vallformation.
Ev. plats för hus-/ladgrund? Kokhus?

7.3 Skogsbete

Kartorna visar att skogen kring vallen varit ganska intakt över åren. Vi kan ana att skogen direkt utanför vallen varit något glesare under 1700- och 1800-talet. Här fanns troligtvis flera små gläntor, svedjor och myrslåtter. Under 1800-talets slut kan också kalhyggen ha varit vanliga. Dessa uppskattades av korna och föredrogs framför övrigt skogsbete. Kring sekelskiftet 1900 kan därför skogen ha varit relativt tät då öppna kalhyggen gav korna bete.

Dagens gärdesgård har bitvis troligen haft en annan sträckning. Resterna efter ett fähus precis utanför nuvarande gärdesgård, samt flera odlingsrösen mot väster indikerar detta.

Under 1700-talet var geten ett av de vanligaste betes- och mjölkdjuren. Getter äter mer allsidigt, både gräs, buskar och sly och små granar och tallar. Det gör att marken troligtvis var mycket hårt betespräglad under den tid som vallen nyttjade som mest. Vid 1800-talets slut när sågverksindustrin expanderar och skogsbruket blir allt viktigare ses geten som ett hot mot återväxten av skog. Det hände att getter förbjöds på fäbodvallarna eftersom djuren betade fritt på skogen om dagarna.

Det gör att betestrycket måste ha varierat över tid och med det påverkat både efterbetet inne på vallen och skogsbetet utanför.

8. Förslag på utökade skötselråd

8.1 Bevarad bebyggelse och bebyggelselämningar

Byggnaderna på området är byggda i timmerteknik med raka knutar samt rundtimrade med enkla rännknutar. På fäbodstugor och vissa fähus är timret bilat vilket bildar släta väggar och raka knutar låsta med hak. Höladorna är rundtimrade med enkla rännknutar utan hak.

8.1.1 *Stuga nr 1*

Välbevarad fäbodstuga. Timrad av bilade stockar, raka knutar med hak. Årlig syn: Kontrollera grund, stomme och tak samt fönster årligen. Se till att inget läckage finns invid fönstrets bottenstycke. Kontrollera kittfals. Tak: Kontrollera spåntak. Kan läggas om eller kompletteras med begagnat pannplåt. Läkt direkt på spånet och plåt monteras på.

8.1.2 *Fähus*

Årlig syn: Kontrollera grund, stomme och tak och dörr årligen. Fähuset står på träkubb. Kontrollera stabilitet.

Tak: Kontrollera spåntak. Kan läggas om eller kompletteras med begagnat pannplåt. Läkt direkt på spånet och plåt monteras på.

8.1.3 *Gethus med dass*

Årlig syn: Kontrollera grund, stomme, tak och dörr årligen.

Grund: Byggnadens grundstenar har satt sig. Huset behöver riktas och grundstenar stabiliseras.

Tak: Taket har stora skador och bör läggas om. Förslagsvis med nytt spån då takfallet är så litet. Undertak kan vara av högt värde och ska bevaras så långt som möjligt.

8.1.4 Fähusrest nr 4

Fähusets timmerrester består av bilat virke i huvudsak och raka knutar med hak. Det viktiga är att försiktigt rensa bort växtlighet omkring och i det gamla fähuset. Fähuset ligger direkt utanför nuvarande gärdesgård. Troligtvis har gärdesgården tidigare gått utanför fähuset.

8.1.5 Fäbodstuga nr 30

Timrad fäbodstuga med gavelsvale.

Årlig syn: Kontrollera grund, stomme och tak, fönster och dörr årligen.

Grund: Byggnadens grundstenar har satt sig. Huset behöver riktas och grundstenar stabiliseras.

Stomme: Del av timmerstomme har kasat ur sitt läge. En mer detaljerad besiktning bör göras inför åtgärdsförslag.

8.1.6 Källarrest nr 31

De små resterna av gavelröset ger oss en god bild av att taket på källaren var timrat. Lämningen bör lämnas som den är. Dörren har höga kulturvärden och bör häktas av och bevaras inne i fäbodstugan intill.

Det viktiga är att försiktigt rensa bort växtlighet omkring och i den gamla källaren.

8.1.7 Fäbodstuga nr 63

Byggnaden är i gott skick. Bilade timmerstockar med raka knutar.

Årlig syn: Kontrollera grund, stomme och tak, fönster och dörr.

8.1.8 Källarlämning nr 64

Källargrunden är ren och intakt sånär som på ansamlingar av jord och mylla.

8.1.9 Hölada nr 65

Hölada. Rundtimrad gles hölada med rännknutar, i gott skick.

Ingen åtgärd.

Årlig kontroll av grundstenar, stomme, syll och tak.

8.1.10 Fähus nr 66

Timrat fähus i gott skick. Kraftiga, raka knutar.

Gräv ut och frilägg syll mot nordväst. Håll växtlighet borta från husgrunden.

Årlig kontroll av grundstenar, stomme, syll och tak. Städa ur fähuset årligen från halm, gödsel och smuts.

Komplettera med ny fähusdörr enligt förlaga från andra fähuset. Om inte originalet finns kvar.

8.1.11 Hölada nr 70

Hölada. Rundtimrad gles hölada med rännknutar, i gott skick. Dassbyggnad mot södra gaveln.

Ingen åtgärd.

Årlig kontroll av grundstenar, stomme, syll och tak.

8.1.12 Fähus nr 67

Timrat fähus i gott skick. Raka kraftiga, troligen underhaxknutar.

Marken har höjts vid nordvästra gaveln. Gräv ut och frilägg syll, rikta byggnaden och kontrollera grundstenar.

Håll växtlighet borta från husgrunden.

8.2 Kulturlämningar och fornlämningar

Då vallen är belagd sedan 1700-talet kan flera av de kulturlämningar vi inventerat klassas som fornlämningar. Vallen har så klart utvecklats och stugor flyttats, men alla spår som är äldre än 1850 klassas som fornlämning och är skyddade enligt Kulturmiljölagen. Före laga skifta kan stugorna ha varit ordnade mer som en klungfabod. Möjligen är gropar och spår i den öppna vallens mitt rester efter en sådan struktur. En fördjupad undersökning krävs för att kunna befästa detta.

- Generellt bör området kring alla stugor och kulturlämningar rensas från sly och större växtlighet. Övre området kring stuglämningarna avverkas och öppnas upp i sin helhet.

8.2.1 *Rösen och husgrunder*

Rösen är av olika storlek och karaktär. En del har byggts på under lång tid och har större stenar i botten och mindre plocksten på. Viktigt är oavsett att det inte växer granar eller sly i rösen. Det kan spränga sönder dem.

Växlighet kring och i spisirösen, husgrunder, källare, odlings- och röjningsrösen samt stigar bör röjas varsamt. Avlägsna grenar, smågranar och annan växtlighet samt multnade träd i och kring lämningarna.

Har det vuxit upp en större gran i ett röse eller att det står en stubbe där, bör de avlägsnas väldigt varsamt. Om den rivs upp följer hela röset med och förstörs. Kapa upp stubben eller låt den multna ner.

8.2.2 *Stigar*

Några av de äldre stigarna har identifierats i området. Delar av dem har vackra stenlagda kanter. Det är i huvudsak den övre stigen som syns på de äldre kartorna som återfunnits. Stigarna bör märkas upp och röjas.

8.2.3 *Källarlämningar*

Källarlämningarna är tydliga och visar stenlagda väggar med tidigare trätak. Idag är lämningarna likt små stenlagda halvmånar i landskapet. Träd och stubbar måste avlägsnas väldigt varsamt, så inte stenar hamnar ur läge eller att rötter som tas bort underminerar stenar eller husgrunder. Varje sten kan vara avgörande för att förstå byggnadens konstruktion.

8.2.4 *Lämningar efter lador.*

Här finns rester av timmerstockar kvar vilka är viktiga för att både förstå byggandens storlek och konstruktion. De ska därför ligga kvar. Mossa och smågranar avlägsnas kring timmerlämningarna så att de ligger luftigt.

Ladlämningarna visar enkla knuttimrade glesa ängslador.

Fig. 12. Källare och husgrund belamrade med vindfällen som behöver röjas bort. Nr 42 på kartan.

Fig. 13. Spisröse med en stubbe. Märk trefots grytan intill. Nr 46.

Fig. 14. Färgmarkeringar på 1852 års karta visar vad som var skogsbete och vad som var äng och åker. Grönt = äng, mörkgrön = åker/lägda, Brunt/grått = skogsmark.

8.3 Bete och slätter

Andelen mark som odlats, hävdats som äng eller varit skogsmark har förändrats mycket lite över tid. Vad vi kan se är att delar av den mark som odlats upp på 1852 års karta har vuxit igen och benämns som skogsmark 1913.

- För att återskapa upplevelsen av vallen, samt dess ursprungliga ängsmarker bör delar av övre delen av vallen mellan Jonssons och Westlings öppnas upp och växtlighet avlägsnas. Se röd markering på karta nedan. Det sammanfaller också med området där fäbodstugorna med källare legat. Här finns många stormfällda granar och det är snårigt att ta sig fram. Rójning och rensning måste därför göras försiktigt.
- Att återskapa skogsbete är en grannlaga uppgift. Idag finns få referensytor och antalet betande djur är helt avgörande för att det ska ge resultat. För att kunna återskapa en betespräglad skog bör skogen glesas ut mer, små lyckor öppnas upp som kan gynna grässvål. Svedjande eller bränning är också ett sätt att förbättra betet. Små områden bör sedan betas hårt av en större andel betesdjur för att snabbt påvisa resultat. Området kan sedan succesivt utökas. Då Granbodåsen är en stor vall kanske delar av den nuvarande igenvuxna vallen kan återskapas som skogsbete (grönmarkerat område) och endast området kring stugor och fähus öppnas upp i sin helhet (rödmarkerat område). Det kan även gälla nedre delen av skiftena där det tidigare varit myrslätter, området kring bäcken som idag vuxit igen med större granar. Se grönt fält.
- Getter, får och kor betar olika vilket gör att området bör betas av blandad djurbesättning för att uppnå bästa resultat vid återskapande av skogsbete. Getter betar även mer extensivt. Avtal och samarbete kanske kan göras med Strömmens mejeri?

Fig. 15. Förslag på ytor för rójning och skogsbete.

9. Litteratur och källor

Larsson, Jesper Fäbodar 2009

Ulfsdotter, Johanna C-uppsats Etnologi Umeå universitetet 2008

Lantmäteriets historiska kartor.

Naturreservatsbestämmelser.

10. Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 512-2870-2022

Länsmuseets dnr: 2021/53

Län: Västernorrland

Landskap: Medelpad

Kommun: Ånge

Socken: Borgsjö

Fornlämning: Borgsjö RAÄ 236 /Lämningsnummer L1936:2541

Granbodåsens fäbodar

Fastigheter: Granboda 1:9, 5:20, 2:15, 2:18. 1:5, 1:13

Undersökt yta: Fäbodlämningar inom naturreseptet samt vällen i NÖ

Belägenhet Sweref 99 TM: N 6942432, E 531281

Höjd över havet: 325–373 m ö h.

Fältarbetstid: 30/8 och 16/10 2021

Fältpersonal och rapportsammanställning: Johanna Ulfsdotter, Maria Lindeberg

Rektifiering av historiska kartor: Anton Uvelius

Kartering: Inmätning med RTK-GPS och bearbetade i ArcGis Pro

Dokumentationsmaterial i form av fotografier, mätfiler och beskrivningar förvaras på
Västernorrlands museum.

11. Bilagor

11.1 Kontaktark foton

DSC_2514

DSC_2515

DSC_2516

DSC_2517

DSC_2518

DSC_2519

DSC_2520

DSC_2521

DSC_2522

DSC_2523

DSC_2524

DSC_2480

DSC_2481

DSC_2482

DSC_2483

DSC_2484

DSC_2485

DSC_2486

DSC_2487

DSC_2488

DSC_2489

DSC_2490

DSC_2491

DSC_2492

DSC_2493

DSC_2494

DSC_2495

DSC_2496

DSC_2497

DSC_2498

DSC_2499

DSC_2500

DSC_2501

DSC_2502

DSC_2503

DSC_2504

DSC_2505

DSC_2506

DSC_2507

DSC_2508

DSC_2509

DSC_2510

DSC_2511

DSC_2512

DSC_2513

IMG_9004

IMG_9005

IMG_9006

IMG_9007

IMG_9008

IMG_9009

IMG_9010

IMG_9011

IMG_9012

IMG_9013

IMG_9014

IMG_9015

IMG_9016

IMG_9017

IMG_9018

IMG_9019

IMG_9020

IMG_9021

IMG_9022

IMG_9023

IMG_9024

IMG_9025

IMG_9026

IMG_9027

IMG_9028

IMG_9029

IMG_9030

IMG_9031

IMG_9032

IMG_9033

DSC_5940

DSC_5941

DSC_5942

DSC_5943

DSC_5944

DSC_5945

DSC_5946

DSC_5947

DSC_5948

DSC_5949

DSC_5950

DSC_5951

DSC_5952

DSC_5953

DSC_5954

DSC_5955

DSC_5956

DSC_5957

DSC_5958

DSC_5959

DSC_5960

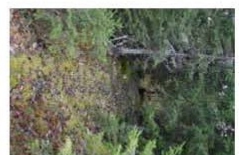
DSC_5961

DSC_5962

DSC_5963

DSC_5964

DSC_5965

DSC_5966

DSC_5967

DSC_5968

DSC_5969

DSC_5970

DSC_5971

DSC_5972

DSC_5973

DSC_5974

DSC_5975

DSC_5976

DSC_5977

DSC_5978

DSC_5979

DSC_5980

DSC_5981

DSC_5982

DSC_5983

DSC_5984

DSC_5985

DSC_5986

DSC_5987

DSC_5988

DSC_5989

DSC_5990

DSC_5991

DSC_5992

DSC_5993

DSC_5994

DSC_5995

DSC_5996

DSC_5997

DSC_5998

DSC_5999

DSC_6000

DSC_6001

DSC_6002

DSC_6003

DSC_6004

DSC_6005

DSC_6006

DSC_6007

DSC_6008

DSC_6009

DSC_6010

DSC_6011

DSC_6012

DSC_6013

DSC_6014

DSC_6015

DSC_6016

DSC_6017

DSC_6018

DSC_6019

DSC_6020

DSC_6021

DSC_6022

DSC_6023

DSC_6024

DSC_6025

DSC_6026

DSC_6027

DSC_6028

DSC_6029

DSC_6030

DSC_6031

DSC_6032

DSC_6033

DSC_6034

DSC_6035

DSC_6036

DSC_6037

DSC_6038

DSC_6039

DSC_6040

DSC_6041

DSC_6042

DSC_6043

DSC_6044

DSC_5933

DSC_5934

DSC_5935

DSC_5936

DSC_5937

DSC_5938

DSC_5939

IMG_2205

IMG_2206

IMG_2207

IMG_2208

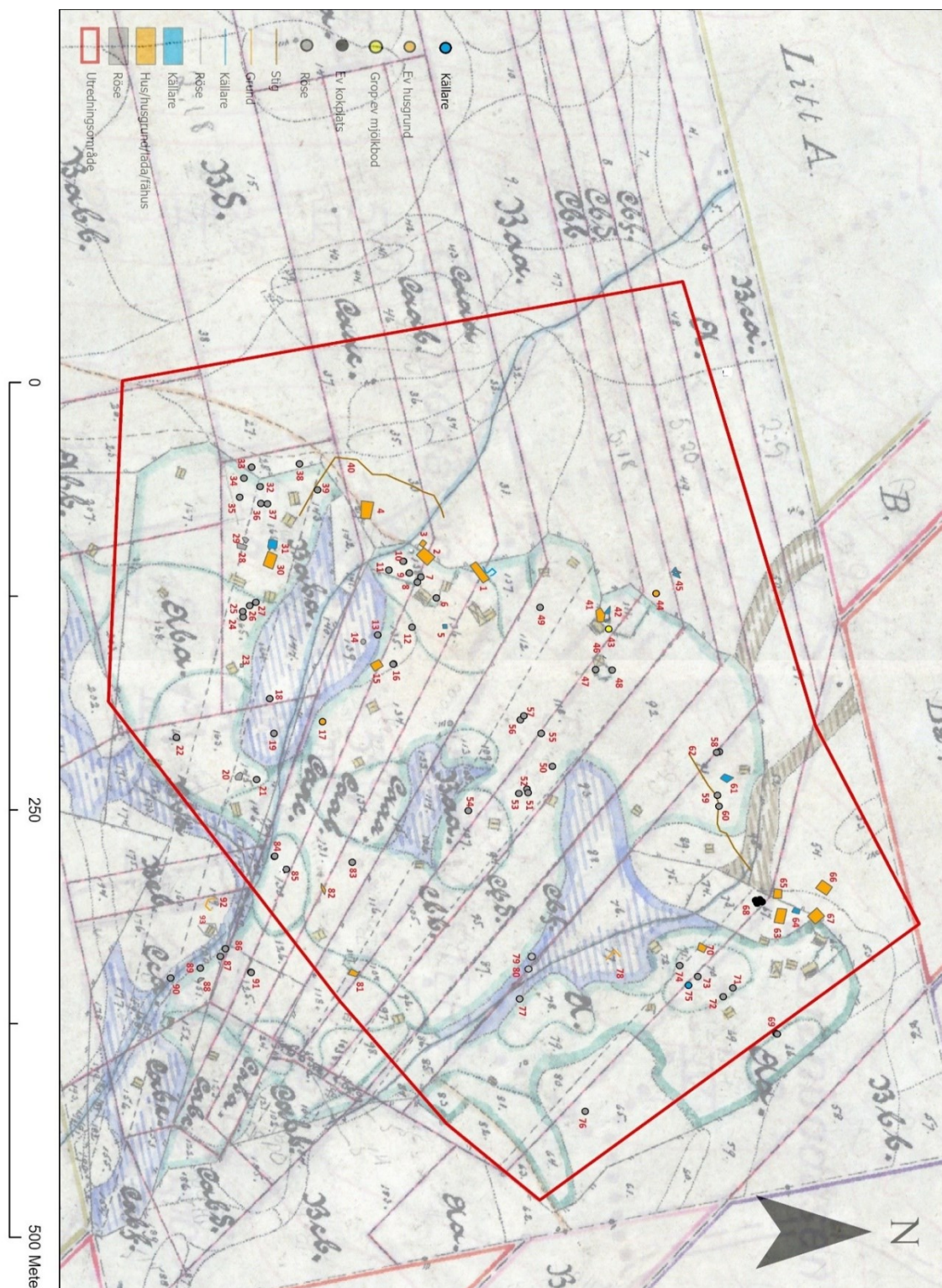

IMG_2209

IMG_2210

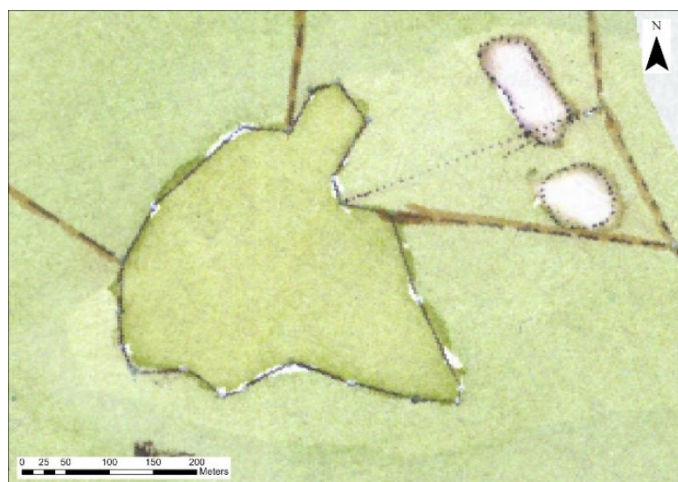
11.2 Numrerade inmätningar med kartöverlägg 1913 års karta

Allt innanför grön linje är slåtter på 1913 års karta, blått vatten eller sank mark.

11.3 Historiska kartor.

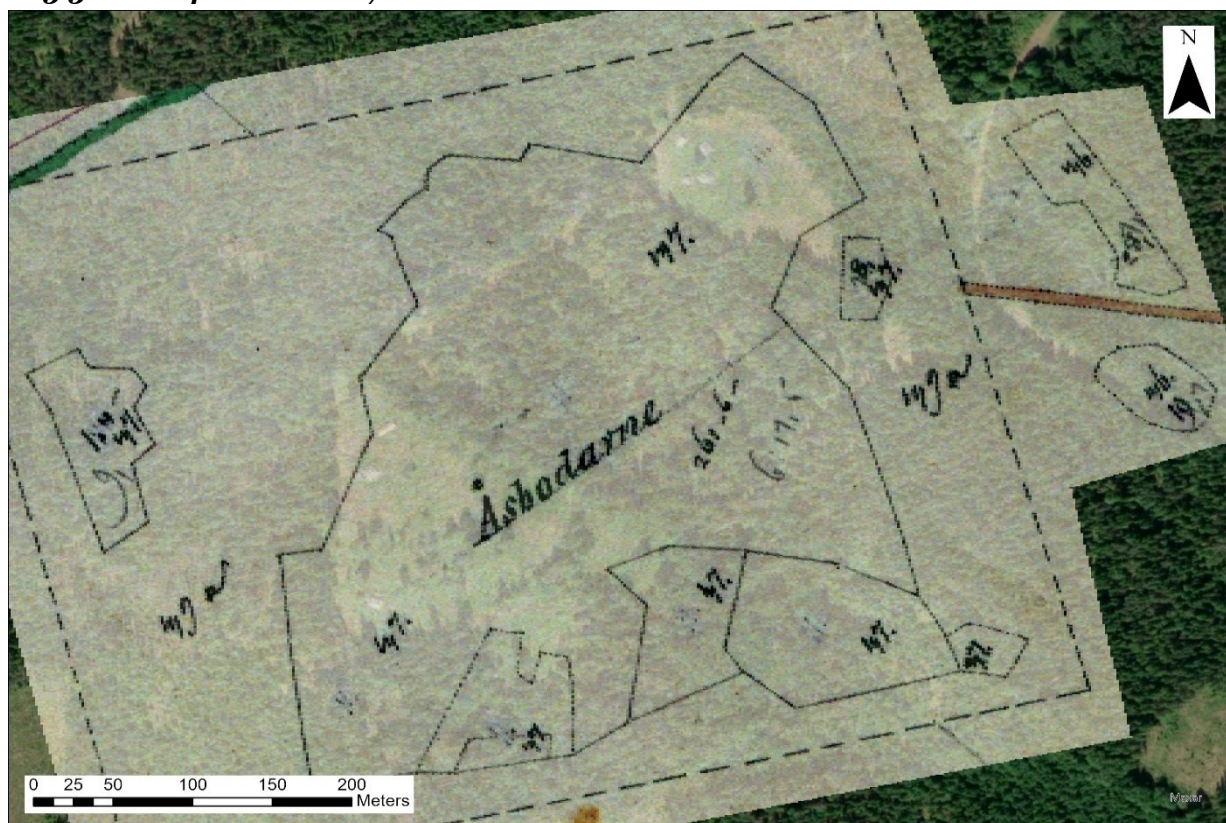
11.3.1 Den första kartan över vallen, Storskifte på inägor 1767. P10

11.3.2 1825 Borgsjö akt 127

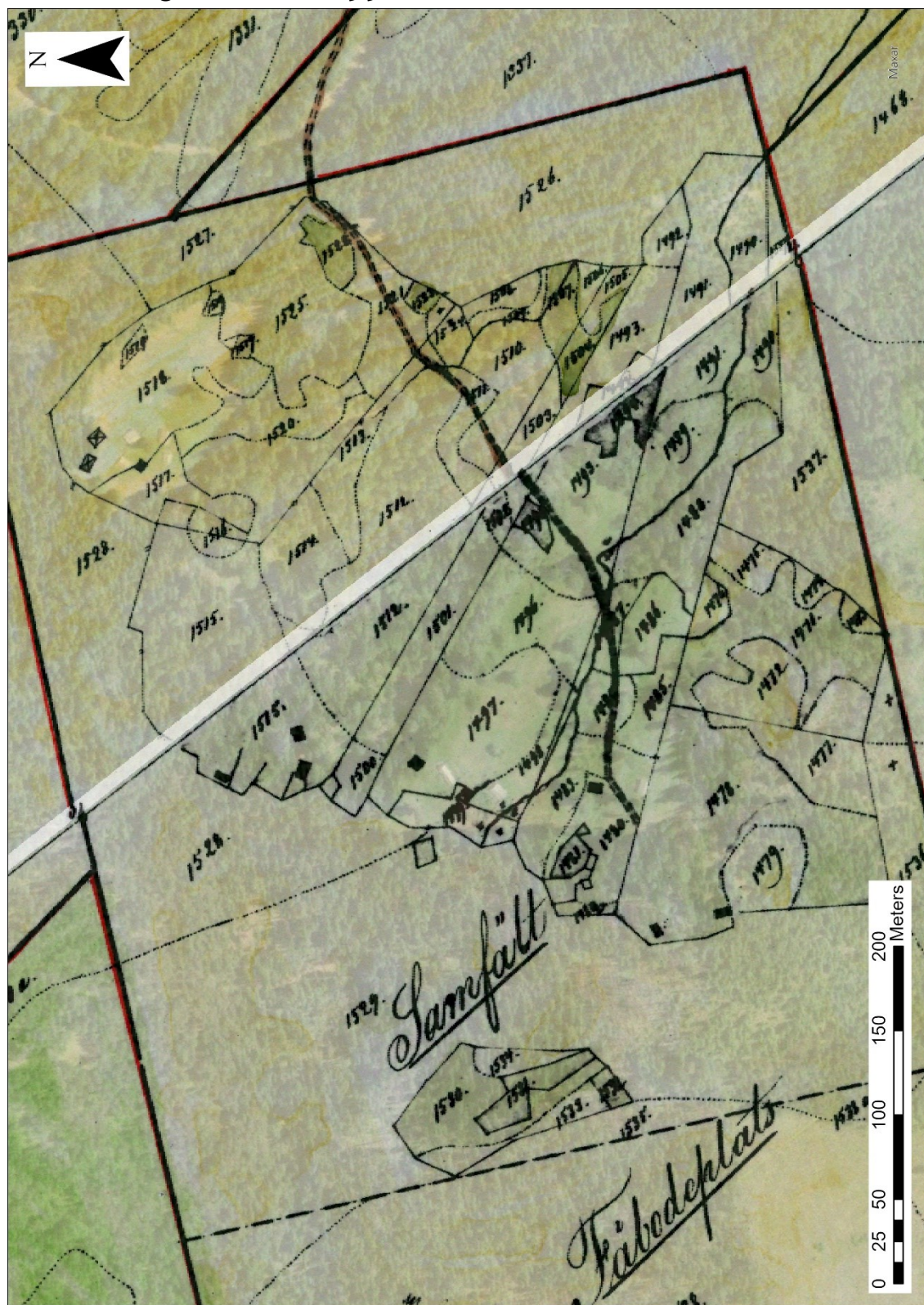
11.3.3 1848 Akt BOR-178

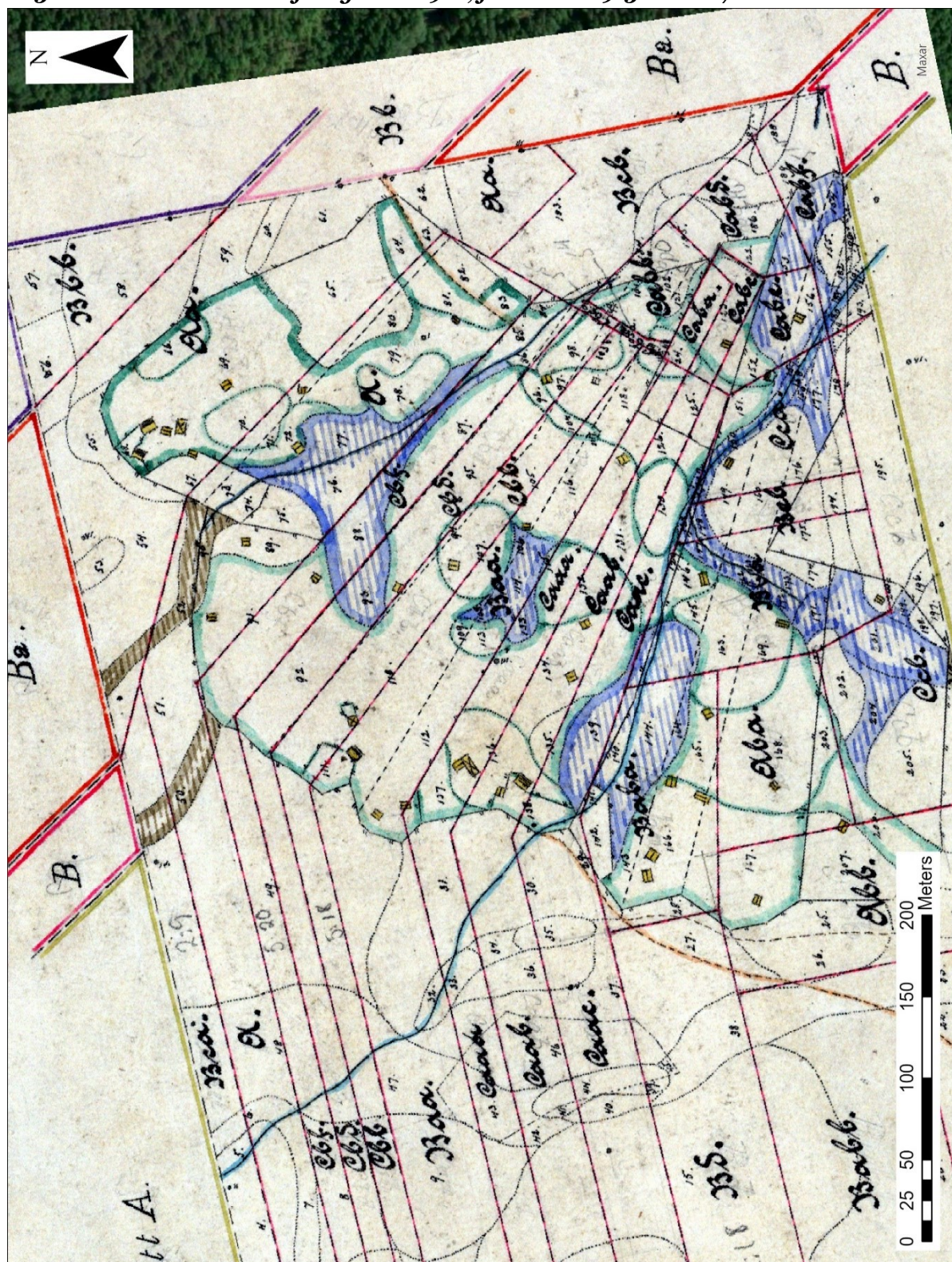
11.3.4 Laga skifte 1834 akt 145

11.3.5 1852 22-BOR-199

11.3.6 Karta över samfälligheter 1910, fastställd 1913. akt 607

**VÄSTER
NORRLANDS
MUSEUM**